

# Το πρόσωπο του νέου καπιταλισμού

**Κ**υκλοφόρησε πρόσφατα και στη γλώσσα μας το βιβλίο του αμερικανού κοινωνιολόγου Ρίτσαρντ Σένετ «Η κουλτούρα του νέου καπιταλισμού» («Σαββάλας»). Η ακόλουθη συνέντευξη του Σένετ δημοσιεύτηκε στο γαλλικό περιοδικό «Sciences Humaines».

– Στο βιβλίο σας δίνετε έναν ευρύ ορισμό της κουλτούρας, γράφοντας ότι είναι «οι αξίες και οι πρακτικές που συνδέουν τους ανθρώπους». Αλλά οι αξίες και οι πρακτικές που συνδέονται με τον νέο καπιταλισμό χωρίζουν τα άτομα, τα απομονώνουν, καταστρέφουν τα σημεία αναφοράς που θα μπορούσαν να προσφέρουν ένα αίσθημα συνέχειας στη ζωή τους.

«Εδώ ακριβώς βρίσκεται το πολιτισμικό πρόβλημα του σύγχρονου καπιταλισμού. Αυτός πάσχει από ένα έλλειμμα κουλτούρας με την έννοια που προαναφέρατε. Σε δυο όψεις συγκεντρώνεται ιδιαίτερα η προσοχή μου. Η πρώτη είναι η αμφισβήτηση κάθε κτητικότητας. Για να ζεις με τρόπο ευέλικτο, μπορείς να είσαι φιλόδοξος αλλά δεν μπορείς να είσαι κτητικός. Αν επιθυμείς κάποιο πράγμα, τη στιγμή που το αποκτάς, χάνει κάθε αξία στα μάτια σου. Η δεύτερη όψη αναφέρεται στην εμπειρία της εργασίας. Τα άτομα δυσκολεύονται πάρα πολύ να φτιάξουν μίαν αφήγηση, ένα αίσθημα συνέχειας, μέσα σε ένα περιβάλλον που βρίσκεται διαρκώς σε κίνηση».

– Επιμένετε στην εξέλιξη της έννοιας του τα-



**Ρίτσαρντ Σένετ:  
«Ο ευέλικτος καπιταλισμός διαβρώνει τους θεσμούς, προκαλώντας ελλείμματα εμπιστοσύνης, αφοσίωσης και αλληλεγγύης»**

λέντου. Ενώ επί μακρόν συνδέοταν με την αξιοσύνη και επομένως κατακτιόταν με το χρόνο και με την προσπάθεια, σήμερα φαίνεται να παραπέμπει απλώς σε μίαν ικανότητα προσαρμογής σε νέες συνθήκες.

«Αυτό που προσπαθώ να αναδείξω είναι ένας νέος ορισμός της δεξιότητας. Στα μέσα του 20ού αιώνα αυτή παρέπεμπε στην “τέχνη”, δηλαδή στη διαδικασία με την οποία η δεξιότητα γίνεται μια κατάκτηση και αναπτύσσεται, έτσι ώστε το πρόσωπο να γίνεται όλο και περισσότερο επιδέξιο στην πραγματοποίηση μιας εργασίας. Αυτή η έννοια έχει έρθει σε αντίθεση με τους μετασχηματισμούς του οικονομικού συστήματος.

»Στη νέα πορεία του καπιταλισμού όσο μεγαλύτερη και βαθύτερη είναι η πρόδεσή σας στη δεξιότητά σας, τόσο λιγότερο ικανός είσαστε να αποκτήσετε νέες δεξιότητες. Οι άνθρωποι επομένως δέχονται όλο και πιο εύκολα να έχουν μίαν επιφανειακή μορφή γνώσης που τους επιτρέπει να προσαρμόζονται. Οι μισθωτοί που θεωρούνται επιδέξιοι μάστορες, που θέλουν να κατέχουν μια βαθύτερη γνώση, τείνουν να γίνονται θύματα διακρίσεων στις ευέλικτες επιχειρήσεις. Στον τομέα της πληροφορικής λ.χ. οι μισθωτοί που κατέχουν υψηλή ειδίκευση και μακρά εμπειρία θεωρούνται μη παραγωγικοί.

»Το μοντέλο που προτείνεται στους τομείς αιχμής της οικονομίας, στις βιομηχανίες της υψηλής τεχνολογίας και στον χρηματοπιστωτικό τομέα προϋποθέτει ότι οι ανθρώπινες υπάρξεις πρέπει να αναζητούν αδιάκοπα νέες γνώσεις και νέες δεξιότητες. Πράγμα που είναι ψυχολογικά και κοινωνιολογικά ανυπόφορο. Όταν φτάνει κανείς σε ένα στάδιο της ζωής του, η αναγκαιότητα να ξαναξεκινάει πάντοτε από το μηδέν δεν είναι κάτι που μπορεί να γίνει αποδεκτό ούτε και κάτι εφικτό».

– Αναγνωρίζετε ότι η λογική για την οποία μιλάτε, αυτή η ιδέα σύμφωνα με την οποία οι μισθωτοί πρέπει να εκπαιδεύονται αδιάκοπα, για να προσαρμόζονται στις τεχνολογικές επιταγές της βιομηχανίας τους, αφορά στην πραγματικότητα ορισμένους μόνον τομείς δραστηριότητας. Την θεωρείτε, ωστόσο, ως κυρίαρχη λογική.

«Αυτή έχει την αξίωση να λειτουργεί ως κανονιστικό μοντέλο. Οι σύγχρονες κοινωνίες αντιμετωπίζουν ένα αναπόδραστο τεχνολογικό γεγονός: δεν είναι αναγκαίο να εργάζονται όλοι οι άνθρωποι προκειμένου να λειτουργήσει μια τέλεια παραγωγική οικονομία. Οι άνεργοι, οι υποαπασχολούμενοι αντιμετωπίζουν καθημερινά το φάσμα της αχρηστίας. Η ιδέα

σύμφωνα με την οποία η συνεχής εκπαίδευση των μισθωτών θα μπορούσε να είναι μια λύση στο πρόβλημα της αχρηστίας μου φαίνεται ότι είναι μια πολύ σκληρή αυταπάτη. Δεν μπορούμε να έχουμε μια κοινωνία ολόκληρη αποτελούμενη από προγραμματιστές ηλεκτρονικών υπολογιστών».

– Μιλάτε για διάβρωση των θεσμών. Αυτή υπαγορεύεται από τις ανάγκες του ευέλικτου καπιταλισμού;

«Όλες οι κοινωνίες αναμετρούνται με τα θεσμικά προβλήματα της εμπιστοσύνης, της αφοσίωσης και της αλληλεγγύης. Τα όσα περιγράφω για το θέμα των ατομικών εργαζομένων βρίσκουν μίαν έκφραση και στο θεσμικό επίπεδο από τότε που εμφανίστηκε αυτός ο ευέλικτος καπιταλισμός, και ιδιαίτερα από τα μέσα του '90, μπορούσαν να σκεφτούνται ότι η αφοσίωση ήταν μια ξεπερασμένη αξία, ότι η εμπιστοσύνη δεν ήταν αναγκαία για την καλή λειτουργία των θεσμών.

»Όταν ο οικονομικός κύκλος άρχισε να μεταστρέφεται, όπως συμβαίνει πάντα, πολλοί μάλιστα αντιλαμβάνονταν ότι οι αξίες που είχαν περιφρονήσει στην περίοδο της ανάπτυξης, στην πραγματικότητα, τους ήταν αναγκαίες για να επιβιώσουν. Αντιλήφθηκαν τότε ότι χρειαζόνταν την αφοσίωση των μισθωτών τους ή των προμηθευτών τους. Αυτές οι επιχειρήσεις είχαν θελήσει να αντικαταστήσουν τους μακροπρόθεσμους δεσμούς τόσο με τους εργαζόμενους όσο και με τους προμηθευτές τους με εμπορευματικές συναλλαγές με ανεξάρτητους εργαζόμενους και με επιχειρήσεις στο Ιντερνετ.

»Όταν όμως αυτές οι εταιρείες συνάντησαν δυσκολίες, δεν μπορούσαν πλέον να βασίζονται ούτε στους μεν ούτε στις δε. Με άλλα λόγια, η ιδεολογία της ευελιξίας είναι λειτουργική όταν η οικονομία λειτουργεί με επιθετικό τρόπο, αλλά γίνεται πολύ δυσλειτουργική όταν αυτή λειτουργεί με αμυντικό τρόπο. Οι υπέρμαχοι της φιλευθεροποίησης τείνουν να είναι τυφλοί μπροστά στο γεγονός ότι το σύστημα δεν είναι βιώσιμο.

»Ο κοινωνικός καπιταλισμός του τέλους του 19ου αιώνα βασιζόταν πάνω σε αυτή την προϋπόθεση: για να οικοδομήσετε ένα βιομηχανικό καθεστώς χρειάζεστε μισθωτούς αφοσιωμένους στην εργασία τους και αν δεν πετύχετε αυτή την αφοσίωση δεν θα πετύχετε μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Η βιομηχανική κοινωνία ήταν αναμφίβολα τρομερή εξαιτίας του καταπιεστικού χαλκά με τον οποίο δέσμευε τα άτομα. Αλλά ήταν τουλάχιστον ένα ευφές σύστημα». ⑦

